

ДВА СТЬЛБА НА ХРАМА

**СБОРНИК С МАТЕРИАЛИ,
ПОСВЕТЕНИ НА**

**80-ГОДИШНИНАТА НА ПРОТОПРЕЗВИТЕР
ПРОФ. Д-Р НИКОЛАЙ ШИВАРОВ
И
70-ГОДИШНИНАТА НА
ПРОФ. Д-Р СЛАВЧО ВЪЛЧАНОВ**

София, 2016

Св. Кирило-Методиевият превод на Стария Завет в Средновековна България
без съмнение следва да се споменат имената на многократно цитираните в настоящата публикация имена на проф. протопрезв. д-р Николай Шиваров и проф. д-р Славчо Вълчанов.

Два стълба на храма

Стефка Кънчева

Старият Завет в последованието на вечернята за Рождество Христово

Свещеното Писание се познава и тълкува във и чрез Църквата. Писание и богослужение са неразделни и няма да е пресилено, ако се каже, че богослужението е контекстът на Свещеното Писание. За да се разбере богослужението, трябва да се познава добре Писанието, защото цялото богослужение се формира на основата на един „литургичен език”¹, пропит с идеи и символи от Свещеното Писание. От друга страна – единствено Църквата, както казва прот. Георгий Флоровски, има истински ключ за Писанието, ключ за старозаветните пророчества.²

В първите два века от съществуването на Църквата Писанието е преди всичко Старият Завет, но в хода на историческото развитие главна част на Писанието става Новият Завет и това обстоятелство най-очевидно се забелязва в богослужебната практика.³ В древност Старият Завет заема много по-голяма и важна роля в богослужението. Старозаветните откъси се четат наред с новозаветните по време на евхаристийното събрание. В „Апостолските постановления” се говори за пет четива – от закона, пророците и две или три новозаветни от Деяния Апостолски, посланията и Евангелие.⁴ През V

¹ Шмеман, Ал. Литургия и живот. С., 2002, с. 32.

² Флоровски, Г. Ветхий Завет и Отцы Церкви. – в: Электронная библиотека студента Православного Гуманитарного Университета, с. 1.

³ Алексеев, А. Библия в богослужении. Византийско-славянский лекционарий. СПб, 2008, с. 164.

⁴ Скабалланович, М. Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона. Изд. Сретенского монастыря, М., 2004, с. 88.; Архимандрит Авксентий. Литургия, част I. Пловдив, 2006, с. 268.

в. броят им е сведен до три – старозаветно четиво, послание, Евангелие.⁵ По време на служението на св. Йоан Златоуст на Литургията се четат един перикоп от Стария Завет и два от Новия. Не по-рано от V в. и не по-късно от VII в. при повечето антиохийски литургийни чинове старозаветните четива са прехвърлени във вечернята и часовете, а по време на Литургия остават да се четат само новозаветните.⁶

Подборът на четивата за даден празник става въз основа на тематиката на празника и характерното за Църквата типологично (образно) тълкувание на старозаветните събития спрямо празнуването. В отделни случаи привличането на даден откъс се основава на ключова дума или понятие, дори останалата част на откъса да не е тясно свързана с празнуването събитие.⁷

Рождество по плът на нашия Господ Бог и Спасител Иисус Христос е Господски празник, учреден от Римската църква около 330 г. за възпоменаване Рождеството по плът на нашия Господ Иисус Христос и заместил съществуващ езически празник.⁸

Новият празник се оформил литургически във Византия, като били взети за модел съществуващите в общи

⁵ *Архимандрит Авксентий*. Цит. съч., с. 268.

⁶ *Чифлянов, Бл.* Литургика. С., 1996, с. 121; *Архимандрит Авксентий*. Цит. съч. с. 525.; *Скабалланович, М.* Цит. съч. с. 162-165.

⁷ *вж. Алексеев, А.* Цит. съч. с. 166.

⁸ *Чифлянов, Бл.* Цит. съч. с. 105.; През II – III в. в древната Църква бил учреден празник, посветен на Божиите явявания, отбелязван на 6 януари. Произходът му вероятно бил свързан с гностицизма и по-конкретно с Василид (†140). Смисълът му бил много по-общ от днешния празник Богоявление – чествали се въобще явяванията на Божия Син – Неговото Рождество, поклонението на мъдреците, кръщението в р. Йордан, чудото в Кана Галилейска и нахранването на петте хиляди души с пет хляба и две риби. – *вж. Архимандрит Авксентий*. Цит. съч. с. 250.

линии празници Възкресение Христово и Богоявление.⁹

На 24 декември, когато е навечерието на Рождество Христово, след утренията се служат Царски часове¹⁰ и вечерня с Василиева литургия (освен ако 24.XII. не е събота или неделя, когато часовете се служат в петък, вечернята срещу празника, а Василиевата литургия на празника).

Най-древната част от Рождественската вечерня са паримииите и псалмите с тропари между четивата. Те са засвидетелствани в устава на „Св. София“ (IX – X в.), и то в същия състав, в който се четат днес. По това време вече е било установено и да се четат осем паримии.¹¹

По време на вечернята се четат следните паримии: 1. Бит. 1:1-13; 2. Числ. 24:2-3, 5-9, 17-19; 3. Мих. 4:6-7; 5:2-4; 4. Ис. 11:1-10; 5. Вар. 3:36-38; 4:1-4; 6. Дан. 2:31-36, 44-45; 7. Ис. 9:6-7; 8. Ис. 7:10-16; 8:1-4, 8-10.¹²

Както отбелязва Михаил Скабалланович „подборът на пророчествата от Стария Завет за паримии е направен

⁹ *Чифлянов, Бл.* Цит. съч. с. 105.

¹⁰ Съгласно установената практика царските часове се служат на 24 декември (или на 22 и 23 декември, ако Рождество Христово е в неделя или понеделник), 5 януари (или на 3 и 4 януари, ако Богоявление е в неделя или понеделник) и на Велики петък. Определението „царски“ е свързано с присъствието на византийския император и с пълното многолетствие за него и за патриарха в края им (*вж. Архимандрит Авксентий*. Цит. съч., с. 334.). На 24 декември – навечерието на Рождество Христово – по време на Царските часове се четат следните паримии: на първия час – Мих. 5:2-4; на третия – Варух 3:36-38; 4:1-4; шестия – Ис. 7:10-16; 8:1-4, 8-10 и на девети – Ис. 9:6-7. Същите старозаветни перикопи се прочитат и по време на вечернята.

¹¹ *Скабалланович, М.* Християнские праздники: Рождества Христова. Киев, 1916, с. 80.

¹² Осмото четиво се прибавя, ако навечерието на празника се падне в събота или неделя.

със забележително изкуство”¹³. Това се вижда още от първия перикоп (Бит. 1:1–13), който разказва за първите три дни от сътворяването на света. Така се „отваря” серията старозаветни четива, Църквата пренася вярващите в първите дни на съществуването на вселената и оттам започва пътуването през дългата епоха на очакване до времето, когато в нощното небе над Витлеем ще изгрее дълго чаканата чудна звезда и ще се огласи нощта от ангелския химн *Слава във висините Богу, и на земята мир, между човеците благоволение!* (Лук. 2:14). Първото четиво представя Отец, Дух и Слово, творещи вселената. В Отец е волята, Духът се носи над праводите, оживотворява и сгрива новородения свят, по заповед на Словото водите произвеждат живот. Дълго и мъчително целият тварен свят ще очаква своя Творец, vyplътен в образ на Раб.

Боговъплъщението е ново творение – поставя начало на нов свят, освободен от греха. Трите лица на Твореца ще се явят на Своето творение при бреговете на Йордан, когато Синът Божи ще преклони глава пред ръката на Кръстителя.¹⁴ След идването на Спасителя, светът вече няма да е същият – както се пее в икоса *БѢДѢМЪ ВИДѢМЪ ѠВѢРЪЗѢ* – раят е отворен, няма го вече херувима с огнения меч, той е отстъпил от дървото на живота и човекът отново може да вкуси райската храна (самогласна стихира на вечернята, гл. 2 – *и херувимъ ѡстѣплѣтъ ѡ дрѣвлѣ жнзни, и азъ райскѣа пици причащанѣа, ѡ негѡже пронзгнанъ бѣхъ прѣсѣдшанѣа рѣди*)

Църквата припомня сътворението в навечерието на Рождество Христово, защото от момента на Боговъплъщението целият тварен свят е пресъздаден в духовно от-

¹³ Скабалланович, М. Християнские праздники..., с. 80.

¹⁴ Бит. 1:1-13 е първа паримия на вечернята за Богоявление.

ношение. Изгрива дълго чаканата светлина в греховния мрак, изгрива зората на освобождението от робството на греха и смъртта.

След това въстъпление започват пророчествата за празнуването събитие – избрани са най-преките, говорещи за раждането на Месия и указващи на конкретните обстоятелства на събитието. При това избраните пророчества са от различни епохи и са подредени в хронологичен ред.¹⁵

За **втора паримия** е избрано пророчеството на Валаам за звездата от Иаков (Числ. 24:2-3, 5-9, 17-19). Докато евреите прекосяват пустинята, чрез един езически гадател е дадено пророчество, което да открие Месия на народите. Валак, цар на Моав, уплашен от голямата численост и сила на еврейския народ, заповядва да повикат гадателя Валаам. Валак иска от Валаам да прокълне Израил, за да загуби битката. Вместо да прокълне израилтяните, Валаам произнася три благословии над тях. По вдъхновение на Светия Дух той изрича пророчество за бъдещия Потомък на Иаков – *Виждам Го, ала не сега още, гледам Го, ала не отблизо. Изгрива звезда от Иакова, и се издига жезъл от Израила* (Числ. 24:17). Валаам е предобраз на мъдреците.¹⁶ Когато се изпълнило времето, след близо дванадесет века, звезда показала на наследниците на Валаам¹⁷ изпълненото пророчество и изгривлата Звезда от Иакова. Така пророчеството на Ва-

¹⁵ Скабалланович, М. Християнские праздники..., с. 79–80.

¹⁶ В тропара на четвърта песен от канона на утрения Валаам е наречен *Волхвѣ дрѣвлѣ валаамѣ*.

¹⁷ В своето „Доказателство на Евангелието” 9:1, Евсевий нарича мъдреците „наследници на Валаам” – *Eusebius. The Proof of the Gospel. Translated by W. J. Ferrar. London: SPCK, 1920; Reprint, Grand Rapids, Mich.: Baker, 1981* – цит. по: *Ancient Christian Commentary on Scripture CD – Rom Edition.*

лаам и поклонението на езическите мъдреци показват очакването на Месия въвн от Израил, ясно изречено от св. Симеон Богоприемец – Младенецът, който е *Светлина за просвета на езичниците, и слава на Твоя народ Израил* (Лук. 2:32). Както се пее в тропара на празника *въ нѣмъ во свѣтѣлѣмъ сдѣжѣшии, свѣтѣдонъ оучахъсѣ, твѣтѣ клѣнатисѣ елнцѣ прѣвдѣм, ѿ твѣтѣ вѣдѣти сѣ высотѣмъ востокѣ*¹⁸: Кръгът на пророчество и изпълнение ще се затвори с литургийното евангелие за Рождество (зачало 3 от Матей – Мат. 2:1-12), което повествува за поклонението на мъдреците. Пред новородения Младенец се срещнали Израил (в лицето на пастирите) и езическите народи (в лицето на мъдреците) – събрали се заедно, за да се поклонят на дошлия в света Спасител.

В тропара на четвърта песен на I канон се пее:

Полхѣлѣ рѣвѣе валаама словѣчѣ оученикѣ, мѣрѣма свѣтѣ-
добенствѣтѣли, рѣдогѣи испѣлниѣ еси: свѣтѣлѣ ѿ ѿкъва
во зѣлѣвѣ, вѣко: ѿзыкъвѣ на чѣтокѣ ввѣдѣмѣи, прѣлѣлѣ жѣ еси
ѿвѣтѣ: сѣлѣ елѣтѣ твоѣи, гѣи.¹⁹

Св. Йоан Златоуст в своята Омилия върху Битие²⁰ 21:16 прави сравнение между изреченото пророчество от Ва-

¹⁸ „които служеха на звездите, чрез звездата се научиха да се кланят на Тебе – Слънцето на правдата, и да познават Тебе – Изгрева свিশе”. В текста на Рождественския тропар също може да се намери връзка със Стария Завет – очакваният Спасител е наречен Слънце на правдата за първи път от пророк Малахия (Мал. 4:2).

¹⁹ Възсиял като звезда от Иакова, Владико, Ти изпълни с радост мъдрите наблюдатели на звездите, последователите на учението на древния влѣхва Валаам и в тяхно лице открито прие водените към Тебе първенци на езическите народи.

²⁰ Homilies on Genesis 18–45. Translated by Robert C. Hill. Fathers of the Church (82): A New Translation. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 1947. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1990. – цит. по: Ancient Christian Commentary on Scripture CD – Rom Edition.

лаам и думите на Каиафа по време на съда над Христос. Валаам е накаран да прокълне народа, той не само не го проклина, но пророкува за велики и прекрасни неща за народа и за идващия Спасител. Така и Каиафа – подобно на Валаам, *не от себе си* изрича пророчество, че *Иисус ще умре за народа, и не само за народа, но за да събере наедно и разпилените чедѣ Божи* (Йоан. 11:51-52).

Третата паримия е пророчеството на Михей за раждането на Помазаника във Витлеем – *И ти, Витлееме Ефратов, малък ли си между хилядите Иудини? от тебе ще Ми излезе Оня, Които трябва да бъде Владика в Израиля и Чийто произход е от крайвреме, от вечни дни*²¹ (Мих. 5:2). Витлеем, домът Ефратов²², е градът, от който произхожда Иесей, бащата на Давид. Независимо от скромния си облик това малко селце е определено да приеме Месия. Тази подробност идва до нас от пророк Михей близо 700 г. пр. Хр.²³ В една своя проповед²⁴ блажени Августин отбелязва, че чрез споменаването на Витлеем юдеите са като строителите на Ноевия ковчег

²¹ В LXX: καὶ σὺ Βηθλεεμ οἶκος τοῦ Εφραθα ὀλιγοστός εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰουδα ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ’ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Този стих е цитиран в евангелието според Матей като отговор на народа на въпроса на Ирод „де трябва да се роди Христос?” – *и ти, Витлееме, земя Иудина, никак не си най-малък от Иудините воеводства; защото от тебе ще излезе Вожд, Които ще пасе Моя народ Израиля* (Мат. 2:6).

²² Ефрат е древното име на Витлеем. Това е родното място на семейството на Ноемин и тези хора са наречени „ефратци” (Рут 4:11, Рут 1:2). Това е родът, от който произхожда Иесей (1 Царств. 17:12) – бащата на Давид – вж. Mitchell, T. C. Ефрат, Ефрата – в: Нов библейски речник. С., 2007, с. 413.

²³ Въплътилият се Бог: празничен катехизис. С., 2007, с. 110.

²⁴ J. E. Rotelle, ed. The Works of St. Augustine: A Translation for the Twenty First Century. Hyde Park, N.Y.: New City Press, 1990 – цит. по: Ancient Christian Commentary on Scripture CD – Rom Edition.

– осигуряват на останалите спасението, а самите те загиват във водите на потопа. Подобно на километрични камъни, те показват на останалите пътя, но самите те не са способни да вървят по него. Когато Ирод ги питал къде трябва да се роди Спасителят, те отговарят – *във Витлеем Иудейски; защото тъй е писано чрез пророка* (Мат. 2:5), повтарят по памет пророчеството на Михей, но очите им остават затворени.

В случая е налице и връзка между първата и третата паримия – пророк Михей казва, че произходът на Владиката на Израила е *открай време, от вечни дни*. От първата паримия от Битие става ясно, че Божието Слово съществува от самото начало, преди вековете, и твори наравно с Бог Отец.

Четвъртата паримия е пророчеството на Исаия за жезъла (младочката – ск. м.) от Иесеевия пън. „Тълкуваният текст, както отбелязва о. проф. Николай Шиваров, е една перла на еврейската поезия със своето многообразие, изящество и непринуденост. Забележителна е живостта при описанието на идилията на животните (вълк и агне, леопард и козле) помежду им наедно с малко дете. При това схематизмът е избегнат, понеже всяка двойка от тях показва недвусмислено по свой начин, че е настъпил истински мир... При това не трябва да се забравя, че тук художествената страна на поезията не е самоцел, но тя служи чрез своята нагледност и красота да насочи вниманието към същината на самото пророчество.”²⁵

Текстът на църковнославянски гласи: *Ѡзѡмѡтъ жѣзѡлѡ ѡ корѣни ѡсѡва ѡ цвѣтъ ѡ корѣни ѡгѡ въздрѡтъ:*

²⁵ Шиваров, *протопрезв. Н.* Ис. 11:1–10 – тълкуване по българския текст (ръкопис).

В синодалния превод стои: *И ще покара младочка²⁶ от Иесеевия пън, и клон ще израсне от неговия корен* (11:1). Църковнославянският текст следва Septuaginta и предава по-ясно месианското пророчество в текста – от Иесеевия пън ще прокара не просто млад филиз, а жезъл. Жезълът е символ на царската власт и величие. От рода Иесеев ще излезе нов Цар и Той ще донесе небивал досега мир в света – *Тогава вълк ще живее заедно с агне, и леопард ще лежи заедно с козле; теле, лъвче и вол ще бъдат заедно, и малко дете ще ги кара. Крава ще пасе с мечка, малките им ще лежат заедно, и лъвът ще яде слама като вола. Младенец ще играе над аспидина дупка, и дете ще протегне ръката си към змийно гнездо* (Ис. 11:6-8). Прокарването на младо клонче от изсъхнал пън е чудо на животелната сила на природата, излизането на царствен Потомък от изсъхналата и неплодна като паднало дърво (пън) Давидова династия е израз на Божиата благодат и милост, която почива над Давидовия дом и над човечеството като цяло.

В ирмоса на четвърта песен на канона се пее:

Жѣзѡлѡ ѡзѡ корѣни ѡсѡва, ѡ цвѣтъ ѡ нѡгѡ, хрѣтѣ, ѡ дѣмѡ прозѡбѡлѡ ѡсѡ, ѡзѡ горѡ хвѡлѡнѡнѡ, прѡшѡтѡнѡнѡнѡ чѡшѡ, прѡшѡлѡ ѡсѡ вѡплѡщѡлѡ ѡ нѡскѡдѡмѡжѡнѡлѡ, нѡвѡщѡстѡнѡнѡнѡ ѡ бѡжѣ, сѡвѡ сѡлѡтѡ тѡвоѡ, гдѣи.²⁷

²⁶ Текстът в LXX гласи: *καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται.* (ῥάβδος, οὐ, ἡ – жезъл. Вж. *Милев, Ал., Михайлов, Ал.* Учебник по гръцки език за Духовните училища. С., 2002 (фототипно), с. 277.); В МТ – клонче, издънка (вж. *Штейнберг, Р. Н.* Этимологический словарь къ книгамъ Ветхого Завета, т. I – Еврейско–Русский. Вильна, 1878, с. 139).

²⁷ Ти, жезъл от корена Иесеев и цвят от него, Христе! Ти, Който прорасна от Дева, и от планината със сенчести гори дойде. Ти, Който си възхваляван и Който си се възплътил от безбрачната, Невеществени и Боже. Слава на Твоята сила, Господи!

Върху бъдещата Младочка ще почива духът Господен. Изброени са три двойки от особени Божии дарове, които са дадени на възвестения от пророка бъдещ Иесеев потомък: премъдрост и разум; съвет и крепост; знание и богобоязън (благочестие).²⁸ Това са дарове на харизматична личност, каквато според старозаветните разбирания е царят. Царят е помазаник и получава благодатта и даровете на Господа.

Според разбирането на старозаветния човек чрез действието на помазването човекът се отделя за служба на Бога и става Негов избраник – Духът Господен вече е върху него (1 Царств. 10:6). „Помазаник” (Месия) се използва за царете и свещениците, които са посвещавани в служение чрез обряда на помазването. За свещениците се използва само като прилагателно (напр. „помазаният свещеник” – Лев. 4:3, 5, 16; 6:22), докато царят е наречен „помазаник на Господа” (напр. Саул – 1 Царств. 24:7, 11), Давид (2 Царств. 19:21 и др.). Понякога се употребява за патриарсите като избрани служители на Яхве (104:15).²⁹

Идеята за Месия преминава през няколко етапа на развитие. Централно място в нея заема царят. Само към царя се отнася *помазаник Господен* (1 Царств. 24:7; 2 Царств. 1:16), както пише проф. Славчо Вълчанов, „той е харизматична личност, избран и поставен от самия Господ. Това предпоставя благоговейно отношение към него като към осветена и неприкосновена особа (1 Царств. 24:7; 26:9; 2 Царств. 1:14, 16)”³⁰. Това отношение към царя става изключително в контекста на теократичната

²⁸ Шиваров, Н. Ис. 11:1–10 – тълкуване по българския текст (ръкопис).

²⁹ Orr, J. Messiah. – in: International Standard Bible Encyclopaedia SBE <<http://www.bible-history.com/isbe/M/MESSIAH/>> 26.07.2006.

³⁰ Вълчанов, Сл. Царското служение в Стария Завет. – ВЪВ: Вечното в двата библейски завета, В. Търново, 1993, с. 180.

идея. „Според нея само Яхве е цар и пълновластен господар както над вселената, така и над избрания от Него народ (Изх. 15:18; 19:6; Числ. 23:21; 1 Царств. 8:7; 12:12; Съд. 8:23).”³¹ Чрез царя Господ извършва Своя спасителен план. Първият етап, през който минава идеята за Месия, е времето на цар Давид. Той създава мощна държава, отвоюва Йерусалим и го превръща в религиозен център. Пророк Натан предсказва непоколебимостта на Давидовия дом и вечността на царството му (2 Царств. 7:16). Вторият етап във формирането на идеята започва, когато царството се разделя след смъртта на Соломон (928 г. пр. Хр.). Тогава изгряват надеждите, подсилени от пророчеството на Натан, че Давид и наследниците на неговия дом отново ще царуват над Израил и Юдея и ще упражняват власт над съседните народи (Ам. 9:11-12; Ис. 11:10; Ос. 3:5). Третият етап на формиране на идеята е времето на пророците. Както пише проф. Славчо Вълчанов, „в най-завършен вид образът на Месия от Стария Завет се открива чрез описанията на пророческите книги. Тук месианските времена се представят като епоха на вътрешни преобразувания за целия човешки род”³². Епохата на Месия ще донесе мир, правда и истина, което пророците Исаия и Михей изразяват с великолепно описание: ... *ще съди Той народите и ще изобличи много племена; и ще прековат мечовете си на орала, и копията си – на сърпове: народ срещу народ не ще дигне меч, и няма вече да се учат на война* (Ис. 2:4, ср. Мих. 4:3). Въпреки че описват повече бъдещото царство на справедливост и мир, пророците не изключват очакването и участието на персонален Месия в установяването на Божието царство. Първ пророк Исаия описва изключителен

³¹ Пак там.

³² Вълчанов, Сл. Месианската надежда в Стария Завет. – ВЪВ: Вечното в двата библейски завета, В. Търново, 1993, с. 216.

Цар на бъдещето – и ще почива върху Него Дух Господен, дух на премъдрост и разум, дух на съвет и крепост, дух на знание и благочестие (Ис. 11:2). Той ще бъде наречен Чуден, Съветник, Бог крепък, Отец на вечността, Княз на мира (Ис. 9:6). Пророк Михей също описва идването на Владика в Израиля от Витлеем (Мих. 5:2). Постепенно след Исаия и Михей фигурата на Давид губи голяма част от своята сила и влияние и образът на идеалния цар никога повече не е описван по такъв начин. Пророците Софония, Наум и Авакум не говорят за него въобще, но големите пророци Иеремия и Иезекиил запазват за народа надеждата в Давидов цар. За пророк Иеремия, подобно на пророк Исаия, Месия е праведна Младочка (Иер. 23:5).

Петата паримия, която се чете по време на вечернята за Рождество Христово, е пророчеството на Варух (Вар. 3:36-38; 4:1-4). В тежките години Варух пророкува: *Този е нашият Бог, и никой друг не ще се сравни с Него. Той намери всички пътища на премъдростта и я подари на Своя раб Иакова и на Своя възлюбен Израиля. След това Той се яви на земята и живя между людето* (Вар. 3:36-38). След като завърши епохата на очакване, Бог ще се яви на земята и ще живее като човек. С Рождеството на Спасителя пророчеството на Варух се изпълнява. Бог идва сред хората като смирен Раб и отваря за всички вратите на Царството небесно. Във втората самогласна стихира на гл. I, творение на св. Йоан Дамаскин, се пее:

Нѣбо ѿ землѣ днѣсь совокупишася, рождшѣся христѣ. днѣсь бгѣ на землю прииде, ѿ человекѣхъ на нбсѣхъ взиде. днѣсь видима естѣ плотию, естествомъ невидимый, человекѣхъ ради. сгвѣ ради ѿ мѣхъ словословяще возопиша емѣ: слава въ вышнихъ бгѣхъ, ѿ на землѣхъ мирѣхъ, дарова ко пришествію твоему, спсе насъ, слава твѣбѣ.³³

³³ Днес небето и земята се съединиха, когато се роди Христос.

Ако свържем перикопа от Варух с предходните паримии, се вижда градацията, по която вървят избраните старозаветни четива: с Битие са въведени следващите четива и се насочва мисълта към това, че Въплъщението на Божия Син е ново творение. Пророчеството на Ваалаам показва звездата от Иакова и жезъла от Израиля – първият намек за царствеността на очаквания Спасител. Пророк Михей насочва към мястото, където ще се роди Владика в Израиля, и поставя към Витлеем определението Ефратов – древното име на Витлеем, където се е родил Иесей, бащата на Давид. Следователно Очакваният ще бъде от Царствен род. Линията на „царствените пророчества” се продължава от пророчеството на Исаия за жезъла от Иесеевия корен. В заключение Варух казва: *Този е нашият Бог, и никой друг не ще се сравни с Него... След това Той се яви на земята и живя между людето* (Вар. 3:36,38). Следващата паримия заедно с добавените две насочва вниманието към Въплъщението на Божия Син и раждането Му от Дева.

Шестата паримия е центон от Дан. 2:31-36, 44-45, по-вестуваща за съня на Навуходоносор. В неспокойната си нощ Вавилонският цар сънува истукан от злато, сребро, мед, желязо и глина. Блясъкът на истукана е величието на езическия свят, но и неговото разединение. Неговият край е поставен от камък, който се откъсва от планината, без да го е ръка съборила (Дан. 2:34) и се поставя началото на едно царство, което векове не ще се разруши, и това царство няма да бъде предадено на друг народ; то ще съкруши и разруши всички царства, а само ще стои

Днес Бог идва на земята и човек отива на небесата.

Днес се вижда в плът невидимият по естество, заради човека.

Затова и сега и ние словословещите му пеем: слава във висините Богу и на земята мир, като ни дари Твоето пришествие, Спасе наш, слава на Тебе.

Алюзия с това пророчество може да се търси в третата стихира на вечернята, която представя една философия на историята, но би могла да послужи и в тълкуванието на това пророчество:

Августъ единачальствѹющъ на земли, многоначаліи чело-
вѣкѹвъ притѣ: ѿ тебе воцѣвѣшася ѿ чѣмъ, многобожіа
идолѹвъ оупразднѣа, подѹ еднѣмъ царствомъ мірскѣмъ гра-
дѣи быша, и во едино влѣствѣе бж҃ствѣа язѹмъ вѣроваша. напи-
саша людѣи повелѣніемъ кесаревымъ, написашомъ вѣрніи иименѹмъ
бж҃ствѣа, тебе воцѣвѣшася еѣа нѣшигѹ. вѣліа твоѣа мѣлостъ,
гд҃и, слава тебе.³⁴

Според тълкуванието на Църквата камъкът е Христос, а планината – Св. Богородица. Откъсването на камъка, без да го е съборила човешка ръка, е безмъжното зачеване на Светата Дева и раждането на Спасителя.³⁵ За това свидетелства църковната химнография: *Бж҃ствинномъ даниилъ нынѣ предвидѣна былѣ еси несѣкомѣа горѣ: ѿз тебе во отроковѣце, камень ѿсѣчѣа хр҃тогѹ: еднѣнъ во дѣо, кромѣ рѣки челоувѣчскѣа. еѣоже отроцы бл҃гословитѣ, щ҃инницѹи воспойтѣ, людѣи превозносѣтѣ во всѣа вѣки.* (Октоих, глас 6-и, петък на утренията, Втори канон, първи тропар);³⁶ *Камень нерѣкоуѣч-ный ѿ несѣкомѣа горы тебе дѣо, крайгольный ѿсѣчѣа, хр҃тогѹ, совокѣпный разстоѣшася еѣствѣа. тѣмъ величѣа, тѣ*

³⁴ С единовластието на Август на земята се прекрати многоначалието сред хората. С Твоето въчеловечаване от Чистата се унищожи многобожието на идолите. На едно световно царство се подчиниха държавите и в едно Божествено владичество повярваха племената. Преброени са народите с указа на кесаря, преброени сме и ние вярващите, с името на Божеството, с Твоето име на наш вчовечил се Бог. Голяма е Твоята милост, Господи, слава на Тебе!

³⁵ Вж. *Вълчанов, Сл. Тълкуване на книгата на пророк Даниил. София, 1975 г., с. 43.*

³⁶ „Някога Даниил, като те предвидя божествена несѣкома планина,

бж҃ѣ величѣемъ. (Ирмос на 9 песен на възкресния канон на 4 гл.)³⁷

Последните две паримии допълват линията на пророчества за раждането на царствения Отрок (Ис. 9:6-7) и раждането на Емануил от Дева (Ис. 7:10-16; 8:1-4, 8-10).

Паримията от Ис. 9:6-7 тържествено възвестява: *Младенец ни се роди – Син ни се даде; властта е на раменете Му, и ще Му дадат име: Чуден, Съветник, Бог крепък, Отец на вечността, Княз на мира* (9:6). Младенецът ще принадлежи на целия народ, на цялото човечество, а не на отделни родители.³⁹ Изредените четири имена по отношение на Младенеца Го описват като изключителна личност. Той ще обладава извънредна мъдрост.⁴⁰ *Неговата власт и мир безкрай ще расте върху престола на Давида* (9:7), продължава пророчеството на Исаия. Младенецът ще донесе мир, но ще има и власт. Отново, както и в предходните пророчества, се потвърждава царствеността на очаквания Спасител.

Старозаветните „уроци“ в навечерието на Рождество завършват с едно от най-ярките и най-ясни пророчества за Раждането на Спасителя от Дева – центон от Исаия 7:10-16; 8:1-4, 8-10. Ето, *Девицата ще зачене и ще роди*

о, всепета, ясно говореше, че от тебе ще се отсече благородният Камък – Христос, Спасителят на света, Когото сега ние почитаме, и хвалим тебе, Богоневесто” – Превод: Вълчанов, Сл. Тълкуване на книгата на пророк Даниил. София, 1975 г., с. 43.

³⁷ „Христос, неръкосечният крайгълен камък, се отсече от тебе, Дево, (която си) несѣкомата планина” – Превод: Вълчанов, Сл. Тълкуване на книгата на пророк Даниил. София, 1975 г., с. 43.

³⁸ Вж. *Скабалланович, М. Христiанскіе праздниѣи...*, с. 79–80.

³⁹ *Пиперов, Б. Тълкуване книгата на пророк Исаия. С., 1982, с. 35.*

⁴⁰ В LXX стои μεγάλης βουλής ἄγγελος; на църковнославянски: *и нарицѣтѣа йма егѣѹ: великагѹ советѣа аггѣлѣа, чѣднѣа, советчникѣа, еѣа крѣпокѣа, властѣитѣлѣа, началникѣа мѣра, оцѣа вѣдѣшася вѣка:*

Син и ще Му нарекат името Емануил (7:14). Тези думи ще прозвучат отново в храма, но този път на утренията за Рождество Христово – като изпълнено пророчество, което ев. Матей привежда в своя разказ (зачало 2 от Матей – Мат. 1:18-25).

Преходът между паримиите и новозаветните четива, които следват на Рождественската вечерня, е прокименът, избран от Пс. 2:7, а стихът – 2:8⁴¹. (Г҃ъ рече ко мнѣ: Сн҃ъ мой еси ты, азъ днѣя роди́хъ тѣ. Стихъ: Прогнѣ ѿ мене, и дамъ ти азѣки, досто́лнѣ твоѣ, и ѿдржаниѣ твоѣ концы́ землѣи). На Кого Господ може да каже *Син Мой си Ти, Аз днес Те родих*? Апостолът, който следва – Евр. 1:1-10 – още в самото начало утвърждава всичко прочетено до момента: *Бог, след като в старо време много пъти и по много начини говори на отците чрез пророците, в последните тия дни говори ни чрез Сина, Когото постави за наследник на всичко, чрез Когото сътвори и вековете и Който, бидейки сияние на славата и образ на Неговата ипостас и държейки всичко с мощното Си слово, след като чрез Себе Си очисти греховете ни, седна отдясно на престола на величието във висините и стана толкова по-горен от Ангелите, колкото по-славно от тях име е наследил* (Евр. 1:1-4) Така с апостолското четиво сякаш се дава един завършек на всичко това, което Бог по много начини е говорил на отците чрез пророците, и се преминава към изпълнението на всичко това, което е говорено. За алилуиярий са избрани стихове от Пс. 109:1-3, които потвърждават казаното в апостолския перикоп и служат

⁴¹ ще възвестя определението: Господ Ми каза: Син Мой си Ти; Аз днес Те родих (6 и 7 стихове според LXX: „Аз съм поставен от Него Цар над Сион, Неговата света планина, да възвестя повелята Господня: Господ Ми каза: Син Мой си Ти, Аз днес Те родих”); искай от Мене, и ще Ти дам народите за Твое наследство, и всичко до край-земя – за Твое владение. (Пс. 2:7-8)

като преход към евангелското четиво – Лук. 2:1-20 – най-обаятелния евангелски разказ за събитието.

Започнала със сътворението на света, вечернята на Рождество Христово събира в себе си целия старозаветен период – времето на дългото очакване, и завършва с мига на неземна радост, когато Божият Син слиза на земята. В стихирата на гл. 6 от IX час по особено красив начин се разпява непонятното чудо на празника – Този, Който създава света, слиза сред хората във вид на човек:

Днѣя рѣждѣтсѣ ѿ дѣвы рѣкоюю всю содрѣжѣнїѣ тѣлѣа, пелѣ-
нѣми ꙗкоже зѣмнѣа повнѣрѣтсѣ, ꙗже сдѣиствѣомъ непнкосно-
вѣннѣа бѣгѣ. въ ꙗслѣхѣ възлѣжѣтѣа, оутвѣрднѣннѣи нѣсѣа словѣмъ
въ началѣхѣ: ѿ сощѣвъ млекѣомъ питѣтсѣа, ꙗже въ пѣсѣтѣ-
ни мѣннѣа ѿдождѣннѣи людемъ: волхвѣи призѣвѣтѣа жѣннѣхѣ
цѣрковннѣи, дары сихѣ прѣимлетѣа сн҃ъ дѣвы. покланѣемсѣа рѣштѣвѣ
твоѣмѣ, хр҃тѣ: покланѣемсѣа рѣштѣвѣ твоѣмѣ, хр҃тѣ. покланѣем-
сѣа рѣштѣвѣ твоѣмѣ, хр҃тѣ: покажѣи намѣа ꙗже бѣштѣвеннѣа твоѣа
бѣгоавлѣнїѣа.⁴²

⁴² Днес се ражда от Дева Този, който държи с ръката цялата твар. С пелени се повива също като смъртен, Който по същност е неосезаем Бог.

В ясли се полага Този, Който утвърди със Словото Си небесата в начало.

От гърди с мляко се храни Този, който в пустинята даде манна на народа.

Мъдреците призовава Женихът на Църквата, даровете им приема Синът на Дева.

Покланяме се на Твоето рождество Христе (3) покажи ни и божественото Твое Богоявление.